

Een Lijk In Het Archief. Over lugubere en andere, toevallige, vondsten

Louis Godschalk

Hoe langer je in de archieven werkt, hoe groter de kans op serendipiteit. Schrikt u niet, dit is geen enge ziekte. Verderop in dit artikel zal ik het verschijnsel uitleggen. Maar eerst iets over de aanleiding van dit

schrijven. Dat komt door bijgevoegd bericht over mijn Roermondse collega's die, wel tot hun grote schrik, een schedel in een archiefkast vonden.

Ook als je, zoals ik, al meer dan 40 jaar in de archieven werkt, kom je nog wel eens voor verrassingen te staan. Zo bont als in Roermond heb ik het gelukkig nog niet meegemaakt.

Dan ben ik met mijn eigen vondsten meer in mijn schik. Misschien vraagt u zich af wat ik dan wel voor bijzonders gevonden heb. Ach, zo spectaculair is het nu ook weer niet, maar misschien wel leuk om er een paar te noemen.

Neutje

Zo'n 15 jaar geleden was ik bezig om het archief van een (wegens een aantal reorganisaties niet meer bestaande) afdeling te bewerken en trof ik bij het openmaken van één van de archiefdozen twee lege borrelglasjes aan. Inderdaad, helaas, ook zonder bijbehorende fles.

Klapmes

Roermond vindt lijk in kast

van onze redactie binnenland

ROERMOND - Bij de gemeente Roermond kunnen ze het begrip 'lijk in de kast' sinds kort letterlijk nemen. Een medewerker van het Gemeentearchief wilde onlangs een archiefkast op de zolder opruimen. Tot zijn verbazing trof hij er geen

hangmappen met vergeelde archiefstukken aan, maar een mensenschedel. De herkomst van de schedel is met raadselen omgeven. Niemand weet hoe de schedel in de lade terecht is gekomen. „Vermoedelijk is die door een oud-medewerker daar opgeborgen en vergeten", aldus de gemeente.

Eerder had ik op een andere plek in het archief al eens een oud klapmes gevonden met een houten handvat. Al zo'n 20 jaar gebruik ik dat in de tuin om onkruid te verwijderen en gras tussen de stoeptegels weg te schrapen. Jaren later kwam ik toevallig (onthoud dat woord) ergens een procesverbaal van begin 1900 tegen, waarin te lezen is dat door de burgemeester van Putten, wegens overlast door de betreffende persoon, in beslag zijn genomen alsmede een klapmes met een houten handvat. Juist ja, dat was even slikken, dus. Maar gedane zaken nemen nu eenmaal geen keer, zo nuchter zijn we ook wel in het archiefwerk.

Boekenbon

De vondst die mij, in materiële zin, het meest opleverde deed ik in het archief van de kerk waarvan ik lid (en tevens archivaris) ben. Op zoek naar iets dat in de jaren tachtig van de vorige eeuw aan de orde was geweest, trof ik in de betreffende ordner (die ik overigens successievelijk vervang door mappen) een boekenbon van tien gulden aan, die daar door de vorige zoeker als bladwijzer was achtergelaten. Ik heb de vrijheid genomen om deze te besteden voor de aanschaf van een 'Ermelo's boekje' (en dit later netjes aan de zorgdrager voor het archief gemeld).

Toevalligheden

Nu wil ik nog even terugkomen op het woord serendipiteit. Letterlijk betekent het 'gave om door toevalligheden en intelligentie iets te ontdekken waar men niet naar op zoek was'. Een toevallige vondst dus. Het woord is 'vernoemd' naar Serendib, het huidige Sri Lanka, voordat het Ceylon heette. Het vindt zijn oorsprong in een Perzisch sprookje uit de veertiende eeuw over de drie zonen van de koning van Serendib. Ondanks hun koninklijke opvoeding wilde geen van drieën hun vader opvolgen. Sterker nog, zij liepen weg van huis, de wijde wereld in.

Kameel

De broers gingen over een weg waar een kameel hen was voorgegaan. De oudste prins merkte op dat het gras links van de

weg was afgegraasd, terwijl het aan de rechterkant toch sappiger was. Zijn conclusie was dat het rechteroog van de kameel blind was. De tweede broer ontdekte aan de kant van de weg iedere keer kleine plukjes gekauwd gras ter grootte van een kamelentand. De kameel moest dus een tand missen. De jongste van het stel leidde uit de zwakke afdruk van één van de poten af dat de kameel mank moest zijn. Gezamenlijk constateerden zij dat aan de ene kant van de weg de mieren zich te goed deden aan aldaar liggend voedsel terwijl aan de andere kant van de weg bijen druk in de weer waren, waaruit zij de gevolgtrekking maakten dat de kameel aan één zijde met boter en aan de andere met honing beladen moest zijn. Kort daarna ontmoetten de broers een handelaar die op zoek was naar een vermiste kameel. Zij wisten hem zoveel over het dier te vertellen dat zij op beschuldiging van diefstal werden gevangengezet. Pas toen de kameel weer opdook werden zij vrijgelaten.

Bestuursambtenaren

Het duurde tot de achttiende eeuw voordat het woord serendipiteit werd geïntroduceerd. In een, later in boekvorm uitgegeven, briefwisseling tussen twee Engelse bestuursambtenaren schrijft ene Horace Walpole in 1754 aan zijn vriend Horace Mann, Brits gezant in Florence, dat hij iets gevonden heeft waarnaar hij niet op zoek was en hoe verrast hij daarover was geweest. “Deze vondst”, zo schrijft hij, “is bijna van het soort dat ik ‘serendipiteit’ noem”. Om dat woord te verklaren, duidelijker dan de letterlijke betekenis, vertelt hij het verhaal van de drie broers en de kameel. Hij omschrijft het woord als het door toevalligheden en scherpzinnigheid ontdekken van dingen waarnaar niet gezocht wordt. De ongezochte vondst, dus. In de negentiende en twintigste eeuw kwam het begrip meer en meer in zwang, al is het voor velen nog een totaal onbekend woord.

Samenhang

Ook voor mij was het woord nieuw, tot ik het een paar jaar geleden voor het eerst hoorde op een congres in het Rijksarchief in Den

Haag. Het wachten was nu op een kans om het woord een keer te gebruiken. Dat moment lijkt nu aangebroken, door een klein krantenberichtje. Waar dat al niet toe kan leiden.

In dit geval tot kopij voor De Graver en een verhandeling over de toevallige vondst. Dit artikel bevatte zo op het oog zes verschillende onderwerpen. Het is maar goed dat het niet in gemeentelijke postregistratiesysteem (DocMan) hoeft te worden geregistreerd. Er blijkt wel uit dat er ondanks de verscheidenheid in onderwerpen, toch een samenhang is, n.l. de toevallige vondst. En hoewel in de moderne archieven tegenwoordig sprake is van 'vinden' in plaats van 'zoeken', blijft zo'n toevallige vondst natuurlijk één van de zaken die het werk iets extra's (leuks) geven.

Misschien vindt u dat toevallig ook?

+++